

İMPARATORLUK KAZAN ÜNİVERSİTESİ KÜTÜPHANECİSİ İOSİF FEDOROVİÇ GOTVALD'IN (1813-1897) RUS DOĞU BİLİMİ ve RUS TÜRKOLJİSİ'NE KATKILARI

 Gülcan İNALCIK^a

Öz

Kazan Federal Üniversitesi N. İ. Lobaçevskiy Bilim Kütüphanesi günümüzde Rusya'nın en büyük ve en eski kütüphanelerinden ve ilim kurumlarından biridir. Kütüphane, 1804 yılında İmparatorluk Kazan Üniversitesi ile eş zamanlı kurulmuştur. Resmî olarak 1806 yılında ilk faaliyetlerine başlamıştır. Kütüphanenin temeli, içerisinde önemli devlet adamlarının şahsi kütüphanelerinin bulunduğu Birinci Kazan Gimnazyumu kütüphanesinden getirilen kitap fonlarıyla oluşturulmuştur. Kütüphanenin ilk yöneticisi ve ilk yazılı kataloğunu hazırlayan isim Kazan Üniversitesi profesörlerinden Yunan Dili ve Edebiyatı uzmanı Maximilian Storl (1761-1813)'dur. Rus matematikçi ve düşünür Nikolay İvanoviç Lobaçevskiy ise kütüphanenin gelişmesine büyük katkı sağlamıştır. N. İ. Lobaçevskiy rektörlük görevinin yanı sıra 1825-1835 yılları arasında kütüphanecilik görevini yürütmüştür. Onun döneminde hem yurt içi hem yurt dışındaki kurumlarla kitap değişimleri yapılmış, mevcut kitap fonları geliştirilmiş, halk için okuma salonu açılmış ve kütüphane için ayrı bir bina inşa edilmeye (1834) başlanmıştır. Lobaçevskiy'den sonra kütüphanecilik görevini 1835-1850 yılları arasında Kazan Üniversitesi Profesörü Doğu bilimci Karl Karloviç Foygt (Almanca: Karl Ambrosius Leonhard Voigt) (1808-1873) üstlenmiştir. K. K. Foygt'tan sonra kütüphanecilik görevini üstlenen ve bu görevi yaklaşık yarım asır sürdüren diğer isim Prusyalı Doğu bilimci İosif Fedoroviç Gotvald (1813-1897) olmuştur. İ. F. Gotvald, 19. yüzyılın ikinci yarısında Kazan Üniversitesi Kütüphanesi'nin baş kütüphanecisi olarak Kazan'da Doğu ile ilgili el yazması ve nadir eserlerin sınıflandırılması (tasnif), bu eserlerin koleksiyonlarının oluşturulması ve kataloglarının hazırlanması için büyük emek vermiştir. El yazması ve nadir eserlerden oluşan şahsi kütüphanesini 1895 yılında üniversite kütüphanesine bağışlamıştır. Rus Doğu bilimci ve Türkolog Nikolay Fedoroviç Katanov 1900 yılında Gotvald'ın biyografisi ile kütüphanesinin basılı bir kataloğunu kitap olarak basmıştır. N. F. Katanov'un hazırladığı kataloğa göre Gotvald'ın kütüphanesinde hem Doğu hem de Batı dillerinde yazılmış binlerce eser bulunmaktadır. Gotvald, Rusya'nın yayıncılık hayatında da aktif rol almış, yirmi yedi yıl Kazan Üniversitesi Basımevi'ni (1857-1884) yönetmiştir. Makalede, ilk önce Kazan Üniversitesi Kütüphanesi'nin kuruluş tarihi kısaca gözden geçirilmiştir. Daha sonra ise Kazan Üniversitesi

^a Dr. Öğr. Üyesi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Kafkas Dili ve Kültürleri Anabilim Dalı, İstanbul/Türkiye, gulcan.inalcik@marmara.edu.tr

kütüphanecisi Gotvald'ın hayatı, faaliyetleri ve ilmî çalışmaları ile ilgili bilgiler verilerek Rus Doğu bilimi ve Türkolojisi alanındaki katkılarından bahsedilmiştir. Bu çalışma, Türkçe literatürde Gotvald'ın hayatını, kütüphanesini ve ilmî çalışmalarını konu alan ilk çalışma olma özelliğini taşımaktadır.

Anahtar kelimeler: Rusya, İosif Fedoroviç Gotvald, İmparatorluk Kazan Üniversitesi, Gotvald Kütüphanesi, Rus Doğu bilimi, Rus Türkolojisi.

THE CONTRIBUTIONS OF JOSEPH FEDOROVICH GOTTWALD (1813-1897), LIBRARIAN OF THE IMPERIAL KAZAN UNIVERSITY, TO RUSSIAN EASTERN SCIENCE AND RUSSIAN TURKOLOGY

Abstract

The N. I. Lobachevsky Scientific Library of Kazan Federal University is one of the largest and oldest libraries and scientific institutions today in Russia. The library was established concurrently with the Imperial Kazan University in 1804. It officially started its first activities in 1806. The foundation of the library was laid with the book funds brought from the library of the First Kazan Gymnasium, in which the personal libraries of important statesmen were located. The first manager of the library and the person who prepared the first written catalog was Maximilian Storl (1761-1813), a professor of Greek Language and Literature at Kazan University. Russian mathematician and thinker Nikolai Ivanovich Lobachevsky contributed greatly to the development of the library. N.I. Lobachevsky also served as a librarian between 1825 and 1835. During his reign, book exchanges were made with both domestic and foreign institutions, existing book funds were developed, a reading hall was opened for the public, and a separate building was started to be built for the library (1834). After Lobachevsky, between 1835-1850, Kazan University professor orientalist Karl Karlovich Voigt (K. K. Fojgt) (1808-1873) took on the task of librarian. After K. K. Voight, the other name who took on the task of librarian and continued this task for about half a century was the Prussian Orientalist Joseph Gottwald (1813-1897). J. Gottwald, as the chief librarian of the Kazan University Library in the second half of the 19th century, he made great efforts for the classification of manuscripts and rare works related to the East in Kazan, the creation of collections of these works and the preparation of their catalogues. He donated his personal library, consisting of manuscripts and rare works, to the university library in 1895. Russian Orientalist and Turkologist Nikolay Fedorovich Katanov published a biography of Gottwald and a printed catalog of his library in 1900. According to the catalog prepared by N. F. Katanov, there are thousands of works written in both Eastern and Western languages in Gottwald's library. Gottwald also took an active role in the publishing life of Russia, managing the Kazan University Printing House (1857-1884) for twenty-seven years. In the article, first, the history of the foundation of the Kazan University library is briefly reviewed. Afterwards, information about the life, activities and scientific studies of Kazan University librarian Gottwald was given and his contributions to the field of Russian Oriental Studies and Turcology were mentioned. This study has the feature of being the first study in Turkish literature that deals with Gottwald 's life, library and scientific studies.

Keywords: Russia, Iosif Fedorovich Gottwald, Imperial Kazan University, Gottwald's Library, Russian Oriental studies, Russian Turkology.

**ВКЛАД ИОСИФА ФЕДОРОВИЧА ГОТВАЛЬДА (1813-1897), БИБЛИОТЕКАРЯ
ИМПЕРАТОРСКОГО КАЗАНСКОГО УНИВЕРСИТЕТА, В РОССИЙСКОЕ
ВОСТОКОВЕДЕНИЕ и РОССИЙСКУЮ ТЮРКОЛОГИЮ**

Аннотация

Научная библиотека им. Н.И. Лобачевского Казанского федерального университета на сегодняшний день является одной из крупнейших и старейших библиотек и научных учреждений в России. Библиотека была создана одновременно с Императорским Казанским университетом в 1804 году. Официально она начала свою деятельность в 1806 году. В основу библиотеки были положены книжные фонды, привезенные из библиотеки Первой Казанской гимназии, в которой располагались личные библиотеки видных государственных деятелей. Первым заведующим библиотекой и составителем первого письменного каталога был Максимилиан Сторль (Шторль) (1761-1813), профессор греческого языка и словесности Казанского университета. Большой вклад в развитие библиотеки внес русский математик и мыслитель Николай Иванович Лобачевский, который служил библиотекарем с 1825 по 1835 год. В этот период осуществлялся книгообмен как с отечественными, так и с зарубежными учреждениями, расширялись существующие книжные фонды, был открыт читальный зал для публики и началось строительство отдельного здания для библиотеки (1834). В 1835-1850 гг. обязанности библиотекаря взял на себя профессор Казанского университета, востоковед Карл Карлович Фойгт (1808-1873). После него библиотекарем стал и продолжал эту работу около полувека прусский востоковед Иосиф Федорович Готвальд (1813-1897). Он приложил большие усилия для систематизации рукописей и редких книг, связанных с Востоком, создания коллекций этих книг и подготовки каталогов. В 1895 году Готвальд также пожертвовал университетской библиотеке свое личное собрание рукописей и редких книг. Русский востоковед и тюрколог Николай Федорович Катанов опубликовал биографию Готвальда и печатный каталог его библиотеки в 1900 году. Согласно составленному каталогу, в этой библиотеке хранились тысячи произведений, написанных как на восточных, так и на западных языках. Готвальд также принимал активное участие в издательской жизни России, управляя типографией Казанского университета (1857-1884) в течение двадцати семи лет. В статье кратко рассматривается история основания библиотеки Казанского университета и более подробно представлены сведения о жизни, деятельности и научных исследованиях библиотекаря Казанского университета Готвальда и его вкладе в российское востоковедение и тюркологию. Особенность этого исследования в том, что оно является первым исследованием в турецкой литературе, посвященным жизни, библиотеке и научным занятиям Готвальда.

Ключевые слова: Россия, Иосиф Федорович Готвальд, Императорский Казанский Университет, Библиотека Готвальда, Российское Востоковедение, Российская Тюркология.

Giriş

Kazan Federal Üniversitesi N. İ. Lobaçevskiy Bilim Kütüphanesi günümüzde Rusya'daki en büyük ve en eski ilim kurumlarından biridir. 1804 yılında İmparatorluk Kazan Üniversitesi ile eş zamanlı kurulan kütüphane resmî faaliyetlerine 1806 yılında başlamıştır. Kütüphanenin temeli, Rus general ve devlet adamı Grigoriy Aleksandroviç Potemkin (1739-1791) ve Kazan'ın soylu ailelerinden devlet adamı Vasiliy İpatoviç Polyanskiy (1742-1802)'in oldukça kıymetli şahsi kütüphanelerinin muhafaza edildiği Birinci Kazan Gimnazyumu Kütüphanesi'nden getirilen kitap fonlarıyla oluşturulmuştur. 8 Ekim 1806 tarihinde dönemin Kazan Eğitim Çevresi Vasisi S. Ya. Rumovskiy tarafından Kazan Üniversitesi Kütüphanesi'ne ilk kütüphaneci olarak Maximilian Storl (1761-1813) atanmıştır. 1805 yılında Kazan Üniversitesi Yunan Dili ve Edebiyatı bölümüne profesör olarak atanan M. Storl döneminde kütüphanedeki tüm eserler içeriklerine göre sınıflandırılmıştır. 1807 yılında Storl tarafından ilk defa seksen dört sayfalık yazılı bir katalog hazırlanmıştır. 21 Ocak 1807 tarihinde ise Kazan Üniversitesi öğrencilerinden Pyotr Sergeyeviç Kondırev (1788-1823) yardımcı kütüphaneci olarak kütüphanede görevlendirilmiştir. P. S. Kondırev, 1813-1821 yılları arasında Kazan Üniversitesi Kütüphanesi'nde baş kütüphaneci olarak görev yapmıştır. 1821 yılında Kondırev'in ardından Kazan Üniversitesi profesörlerinden etnograf ve tarihçi Karl Fedoroviç Fuks (Almanca: Karl Friedrich Fuchs) kütüphaneci olarak atanmıştır. Çok geçmeden K. F. Fuks'un Kazan Üniversitesi'ne rektör (1823-1827) olarak atanmasıyla Profesör P. S. Sergeyev kütüphanecilik görevini üstlenmiştir. Fakat Sergeyev'in de kütüphanecilik görevi kısa sürmüş ve 1825 yılında üniversite konseyi tarafından Rus matematikçi ve düşünür Nikolay İvanoviç Lobaçevskiy kütüphanecilik görevine seçilmiştir. Özellikle 19. yüzyılın ikinci çeyreğinde N. İ. Lobaçevskiy'nin faaliyetleri sayesinde Kazan Üniversitesi Kütüphanesi ülkenin en donanımlı ilim kurumlarından biri haline gelmiştir. Lobaçevskiy döneminde kütüphane fonları önemli kişilerin şahsi kütüphaneleri satın alınarak daha da genişletilmiş, yurt içi ve yurt dışındaki kurumlarla kitap değişimleri yapılmış, kütüphane bünyesinde periyodik yayımlar çıkartılmış, farklı dönemlerde yapılan kataloglar yeniden düzenlenerek derlenmiştir. Ayrıca Lobaçevskiy döneminde kütüphane için ayrı bir binanın inşasına başlanmış ve kütüphane halka açılmıştır. Lobaçevskiy'den sonra kütüphanecilik görevini Kazan Üniversitesi Profesörü Alman Doğu bilimci Karl Karloviç Foygt üstlenmiştir. K. K. Foygt, 1818 yılında Kazan Üniversitesi Kütüphanesi'ne yardımcı kütüphaneci olarak atanmış, 1835-1850 yılları arasında ise baş kütüphaneci olarak görev yapmıştır. Foygt, Rusya'da kütüphanecilik faaliyetleri içerisinde temel bibliyografik sistemler hakkında tarihsel notların bulunduğu bir kütüphane yerleşim planı (Plan raspolojiya biblioteki Kazanskogo universiteta) hazırlamıştır. Bu çalışması ile 1852 yılında St. Petersburg Bilimler Akademisi tarafından ödüllendirilmiştir. Ayrıca üniversite bünyesindeki Doğu Nüvizmatığı Bölümü'nün de bir yazılı kataloğunu hazırlamıştır.¹

¹ 19. yüzyılın ilk yarısında Kazan Üniversitesi Kütüphanesi'nin kuruluş ve gelişim tarihi için bk. V. V. Aristov & N. V. Yermolayeva, *İstoriya Nauçnoy Biblioteki im. N. İ. Lobaçevskogo (1804-1850)* (Kazan: İzd. Kazanskogo Universiteta, 1985), 3-150; M. M. Sidorova, "O «Russizme» Derjavina: Reç professora Kazanskogo universiteta K. K. Foygta pri

Foygt'tan sonra Kazan Üniversitesi'nde kütüphanecilik görevini üstlenen isim İosif Fedoroviç Gotvald olmuştur. İlim adamı Kazan Üniversitesi Kütüphanesi'nde baş kütüphaneci olarak görev yaptığı dönemde (1850-1897) kaynak eksiklerinin giderilmesi adına Kazan, Moskova, St. Petersburg, Leipzig, Berlin gibi şehirlerdeki kitap mağazalarıyla ilişkiler kurarak kütüphanenin özellikle Doğu ile ilgili kitap koleksiyonlarının artmasını sağlamış ve ilk defa onun döneminde Kazan Üniversitesi Kütüphanesi'nin basılı katalogları hazırlanmıştır.² Türkiye'de özellikle İ. F. Gotvald'ı ve ilmî çalışmalarını konu alan bir çalışma henüz yapılmamıştır. Rusya'da ise Gotvald'ın hayatını ve kütüphanecilik faaliyetlerinin en detaylı incelendiği eser, 1900 yılında Rus Doğu bilimci ve Türkolog Nikolay Fedoroviç Katanov tarafından hazırlanan "İmparatorluk Kazan Üniversitesi Onur Üyesi, Profesörü ve Kütüphanecisi İosif Feodoroviç Gotvald (İmperatorskogo Kazanskogo Universiteta Poçetny Çlen, Professor i Bibliotekar İosif Feodoroviç Gotvald, 1900)"³ isimli çalışmadır. Eserin birinci bölümünde Gotvald'ın detaylı biyografisi, ikinci bölümünde ise 1895 yılında Kazan Üniversitesi Kütüphanesi'ne bağışladığı şahsi kütüphanesinin alfabetik sıra ile oluşturulmuş açıklanmalı bir katalogu yer almıştır. Bu sebeple adı geçen eser çalışmamızın temel kaynaklarından biridir. Gotvald'ın Doğu ile ilgili el yazması ve kitap koleksiyonlarını toplaması 19. yüzyılın ikinci yarısında Kazan'da Rus Doğu bilimi ve Türkoloji çalışmalarının yeniden canlanmasında büyük bir katkı sağlamıştır. Katanov'un hazırlamış olduğu basılı katalog çalışması ise 20. yüzyılın başında Kazan Üniversitesi Kütüphanesi'nde "Doğu" alanında el yazması ve basılı eserler üzerine zengin bir koleksiyonun bulunduğu ispatıdır. Kazan Federal Üniversitesi Profesörü R. M. Valeev, Gotvald'ın ve Katanov'un çalışmalarını "Onların Arapça ve Türkoloji alanındaki çalışmaları sayesinde Kazan, 19. yüzyılın başında yeniden Rus Doğu biliminin merkezi olma konumunu elde etmiştir."⁴ sözleriyle değerlendirmiştir. Gotvald'ın kütüphanesi günümüze dek üniversite bünyesinde muhafaza edilmiş ve hiçbir zaman diğer fonlarla karıştırılmamıştır.⁵

1) İosif Fedoroviç Gotvald'ın Hayatı ve İlmî Çalışmaları

Rusça kaynaklarda adı İosif (Иосиф)/Yozef (Йозеф)/Osip Fedoroviç Gotvald (Осип Федорович Готвальд) olarak geçen, diğer dillerdeki kaynaklarda ise Joseph (Fedorovich/Osip Fjodorowitsch) Gottwald/Gotwald olarak yazılan ilim adamı, Arap-Fars dilleri ve İslam hukuku alanında uzman bir Doğu bilimcidir.

İosif Fedoroviç Gotvald, 13 Ekim 1813 tarihinde Silezya'nın (Prusya) Ratibor şehrinde dünyaya gelmiştir. Katolik inancını benimsemiş Prusyalı bir memurun oğludur. İlk eğitimini Ratibor şehrinde bulunan bir gimnazyumda tamamlamıştır. 1832 yılında

otkritii pamyatnika G. R. Derjavinu 23 anrelyu 1847 goda," *Filologiya i Kultura. Philology and Culture* 1/39 (2015): 238.

² J. Şçelivanova & N. Ermolaeva, "Polveka vo glave biblioteki Kazanskogo Universiteta (K 195-letiyu so dnya rojdeniya İ. F. Gotvalda)," *Gasırlar avazı-eho vekov* 2 (2008): 204;206.

³ Eser, günümüze İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Katanov Kütüphanesi'nde "K 1965" katalog numarası ile muhafaza edilmektedir.

⁴ R. M. Valeev, "Kazanskıe vostokovedı İ. F. Gotvald i N. F. Katanov: sudbı i deyabiya", *İntelligentsiya Tatarstana v period reform i revolyutsiy pervoy treti XX veka. Materialı respublikanskoy nauçnoy konferentsii: posvyaşçennoy 100-letiyu G. Şarafa, 3-4 dekabrya 1996 g.*, sost. i obşçaya red. R. K. Valeeva, S. İ. İonenko, G. P. Myagkova, (Kazan: Novoe Znanie, 1997): 120.

⁵ Şçelivanova & Ermolaeva, "Polveka vo glave biblioteki Kazanskogo Universiteta," 209.

Wroclaw Üniversitesi Felsefe Fakültesi'ne kaydolan genç ilim adamı üniversitede Doğu dilleri ile ilgilenmiş, dönemin önemli Doğu bilimcileri K. M. Habicht ve G. H. Bernstein'den Sami dilleri üzerine özel dersler almıştır.⁶ 1836 yılında Wroclaw Üniversitesi'nden mezun olan Gotvald, aynı yıl felsefe alanında doktor unvanını almış ve profesörlüğe hazırlanmak için üniversitede kalmıştır. Kısa bir süre sonra Rostock Üniversitesi'ne geçmiştir. 1836 yılında İranlı edip ve tarihçi Hamza bin Hasan el-İsfahânî'nin "Kitâbü Tarihu Sini Mülûki'l-Arz ve'l-Enbiya" adlı el yazması eseri üzerinde çalışmaya başlamıştır.⁷ İlk defa Gotvald adı geçen bu eseri Latince tercümesiyle birlikte iki cilt olarak "Hamzae Ispahanensis Annalium Libri" başlığıyla 1844 yılında yayımlamıştır. Eserde İran, Makedonya, Roma, Yunanistan, Mısır ve Arabistan coğrafyasında (MS 961 yılına kadar) kurulan hanedanlar anlatılmış ve İslam tarihi hakkında bilgiler verilmiştir.⁸ Gotvald aynı zamanda bu dönemde Bodleian Kütüphanesi'nde bulunan el yazması eserler üzerine de çalışmalar yapmış, bu çalışmaların sonuçlarını da Doğu bilimi alanındaki dergilerde yayımlamıştır.⁹

Gotvald, 1830'lu yılların sonunda Kazan Eğitim Çevresi Vasisi V. P. Molostvov ile tanışmıştır. Genç ilim adamının zekâsına ve yeteneğine hayran kalan Molostvov, Gotvald'a kendi çiftliğinde öğretmenlik yapmasını teklif etmiştir. Bu teklifi kabul eden Gotvald 1838 (1839?) yılında Rusya'ya (Kazan'a) gelmiş ve kısa bir süre öğretmenlik yapmıştır.¹⁰

Gotvald'ın Doğu bilimi alanındaki çalışmaları o dönemde İmparatorluk Bilimler Akademisi'nde görev yapan Doğu bilimci Hristian Daniloviç Fren'in¹¹ dikkatini çekmiştir. H. D. Fren, İmparatorluk Halk Kütüphanesi müdürü Aleksey Nikolayeviç Olenin'e (1763-1843) genç ilim adamından bahsetmiş ve Gotvald'ın engin bilgisiyle kütüphanenin Doğu bölümünde görev almaya layık, kabiliyetli genç bir ilim adamı olduğunu söylemiştir. Bu tavsiye sayesinde Gotvald 1841 yılının yazında St. Petersburg'a taşınmış ve 30 Aralık 1841 tarihinde İmparatorluk Halk Kütüphanesi'nde kadro dışı kütüphaneci olarak göreve başlamıştır.¹² 16 Haziran 1844 tarihinde Gotvald'ın kadrosu onaylanmıştır. İlim adamı 1841-1849 yılları arasında St. Petersburg'da İmparatorluk Halk Kütüphanesi Doğu

⁶ İ. P. Zagoskin, *Biobibliografiçeskiy Slovar Professorov i Prepodavateley İmperatorskogo Kazanskogo Universiteta (1804-1904): v Dvuh Çastyah* (Kazan: Tipo-lit. İmp. Univ., 1904), 226-227.

⁷ N. F. Katanov, *İmperatorskogo Kazanskogo Universiteta Poçetny Çlen, Professor i Bibliotekar İosif Feodoroviç Gotvald* (Kazan: Tipo-lit. İmp. Univ., 1900), II.

⁸ Abdülkerim Özeydin, "Hamza el-İsfahânî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 15 (Ankara: TDV Yay., 1997), 513-514.

⁹ Katanov, *İmperatorskogo Kazanskogo Universiteta*, II.

¹⁰ Şçelivanova & Ermolaeva, "Polveka vo glave biblioteki Kazanskogo Universiteta," 203.

¹¹ Hristian Daniloviç Fren (Almanca: Christian Martin Fraehn) (1782-1851): Rostock Üniversitesi'nde Alman doğu bilimci O. G. Tihsen'den Doğu bilimi alanında iyi bir eğitim almıştır. Üniversite eğitiminin ardından Göttingen'e gitmiş ve burada ilk eseri "Aegyptus auctore Ibn-el-Verdi"yi kaleme almıştır. Rusya Bilimler Akademisi bünyesinde 1818 yılında kurulan Asya Müzesi'nin (günümüzdeki adıyla Şark El Yazmaları Enstitüsü [Институту восточных рукописей]) ilk müdürüdür ve bu görevi 1842 yılına kadar icra etmiştir. İlk ilmî çalışmaları İdil Bulgar ve Altın Orda devletlerinin siyasi tarihleri ile ilgilidir. Fren'in çalışmalarından Altın Orda sikkelerinin basıldığı yerleri, Hanların isimlerini ve unvanlarını, devlet kronolojisini öğrenmek mümkündür. Rusya'da nümizmatik ilminin temelleri Fren ile atılmıştır. Rus Doğu bilimi ve Türkolojisi'nin gelişmesine büyük katkı sağlamıştır. Asya Müzesi'nde Arapça, Farsça ve Türkçe el yazması eserler üzerinde ilk çalışmaları yapmıştır. Rusya tarihi için Doğu kaynaklarının incelenmesine dikkat çeken ilk isimlerden biridir. 1807-1817 yılları arasında İmparatorluk Kazan Üniversitesi'nde görev yapmıştır. Doğu Dilleri Kürsüsü'nde Arapça, Farsça, Türkçe ve Doğu nümizmatığı derslerini okutmuştur. Bk. *Biobibliografiçeskiy Slovar Oteçestvennih Tyurkologov. Dooktyabrskiy Period*, Pod redaktsiey i s vvedeniem A. N. Kononova, Glavnaya Redaktsiya Vostoçnoy Literaturı "Nauka", (Moskva 1974): 21;24; R. M. Valeev, "İ. Halfin i H. D. Fren: Epistolarynoe nasledie Tatarskogo uçenogo i prosvetitelya", *Kazanskoe Vostokovedenie v Arhivnih Materialah Biografiya i Nasledie (XIX-naç. XX vv.)*, red. R. M. Valeev & D. Ye. Martinov, (Kazanskiy Gosudarstvennyy Universitet, Kazan 2010), 6.

¹² Katanov, *İmperatorskogo Kazanskogo Universiteta*, II.

bölümünde görev yapmıştır.¹³

Gotvald, İmparatorluk Halk Kütüphanesi'ndeki görevi sırasında birçok çalışmaya imza atmıştır. Kütüphanenin Doğu bölümünü bizzat kendi kurmuş, farklı kurumlardan Doğu ile ilgili el yazması ve basılı eserleri toplamış, eserlerin konularına göre sınıflandırmalarını yapmış ve bilgi fişlerini hazırlamıştır. Kütüphanede muhafaza edilen Arapça, Süryanice, İbranice, Farsça ve Türkçe yazılmış yaklaşık üç bin el yazması eser üzerinde yoğun bir şekilde çalışmıştır.¹⁴ Orta Çağ Papalık kararnamelelerini Latinceye çevirmiş ve daha sonra bu çevirileri farklı ilmî dergilerde yayımlamıştır. 12 ve 13. yüzyıllarda Livonca kaleme alınan vesikaları Latinceye çevirmiştir. 18. yüzyıl öncesi parşömen üzerine yazılmış Fransız kanunları üzerine çalışmalar yapmıştır. Gotvald, İmparatorluk Halk Kütüphanesi'ndeki bütün el yazması koleksiyonlar üzerinde çalışan ilk kişi olmuştur. Böylelikle Doğu bilimi alanında uzman bir isim olduğunu tüm dünyaya kanıtlamıştır. Titiz ve özverili çalışmalarından ötürü 30 Nisan 1846 tarihinde bizzat Çar tarafından onurlandırılmıştır. Gotvald, Estonya yasalarının tasnifi ve kopyalanması üzerine çalışmalarından ötürü *Gesellschaft für Geschichte und Alterthumskunde der Ostseeprovinzen Russlands* adlı Riga İlim Cemiyeti'nce 16 Ekim 1844 tarihinde muhabir üye; 1 Mayıs 1846 tarihinde ise Doğu ile ilgili yaptığı çalışmalarından ötürü *Deutsche Morgenländische Gesellschaft* adlı Leipzig Oryantalistler Cemiyeti'nce asil üye olarak seçilmiştir.¹⁵

İslam hukuku alanında uzman bir isim olan Gotvald 1846 yılında İslam kanunları külliyyatının tamamlanması için İmparatorluk bünyesinde oluşturulan komitenin çalışmalarına davet edilmiştir. Bu komitede 1846-1849 yılları arasında üç yıl görev yapmıştır. Komitedeki görevinin yanı sıra Doğu tarihi alanındaki çalışmalarına da devam etmiştir. ¹⁶ 1847 yılında "Notice d'un manuscrit arabe renfermant une continuation de l'Histoire universelle d'Aboulféda" başlıklı çalışmasını yayımlamıştır. Eser, 1331 yılında ölen Hama Sultanı Tarihçi ve Coğrafyacı İmamü'd-din İsmail Ebu'l-Fida tarafından yazılan eserin devamı niteliğindedir.¹⁷

Gotvald, 12 Eylül 1849 tarihinde Kazan Üniversitesi'ne Doğu dilleri ve İslam hukuku uzmanı Aleksandr Kasimoviç Kazem-Bek¹⁸ (1802-1870)'in yerine Arap ve Fars dilleri profesörü olarak atanmış ve üniversitede Doğu Dilleri bölümü kapanana dek (1

¹³ Katanov, *İmperatorskogo Kazanskogo Universiteta*, III.

¹⁴ Şçelivanova & Ermolaeva, "Polveka vo glave biblioteki Kazanskogo Universiteta," 203.

¹⁵ Katanov, *İmperatorskogo Kazanskogo Universiteta*, III.

¹⁶ Katanov, *İmperatorskogo Kazanskogo Universiteta*, III-IV.

¹⁷ Katanov, *İmperatorskogo Kazanskogo Universiteta*, IV.

¹⁸ Aleksandr Kasimoviç Kazem-Bek (1802-1870): Türk asıllı Doğu bilimci ve Türkolog. Rus Doğu biliminin kurucularından biridir. 1826 yılında Kazan Üniversitesi'ne Doğu dilleri ve edebiyatları okutmanı olarak atanmıştır. Üniversitede Türkçe ve Tatarca dışında Arap ve Fars dillerini de okutmuştur. Kazem-bek, Arapça, Farsça, Türkçe ve çeşitli Batı dillerinde yazılan çalışmalar ışığında Rusya'da ilk defa İslâm'ın ortaya çıkışı ve yayılması konusunda çalışmalar yapmıştır. 1844-1849 yılları arasında Kazan Üniversitesi Dil-Tarih Fakültesi'nin dekanlığını yürütmüştür. Uzun süre bu fakültede idarecilik ve eğitim-öğretim görevlerinde bulunan Kazem-bek, 1839 yılında kaleme aldığı "Umumi Türk-Tatar Dili Grameri" (Obşçaya grammatika Turetsko-tatarskogo yazıka) adlı eseriyle St. Petersburg Devlet Üniversitesi Demidov ödülüne layık görülmüştür. 1849 yılında St. Petersburg Üniversitesi Doğu Dilleri Fakültesi'nin kurulması için Millî Eğitim Bakanlığı'na görevlendirilmiştir. Alau Adilbayev, "Rus Oryantalizminin Oluşumunda Kazan Ekolü'nün Rolü," *Dini Araştırmalar* 4 (2002): 114; *Biobibliografiçeskiy Slovar Oteçestvennih Tyurkologov*, 279-280; bk. Ahmet Kanlıdere, "Mirza Kâzım Bey", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 30 (Ankara: TDV Yay., 2020), 162-164.

Temmuz 1855) bu görevde kalmıştır. Gotvald, Kazan Üniversitesi'nde çalıştığı sırada 1851 yılında Ali bin Mahmud bin Muhammed Er-Raid Badahşan'a ait "Kitâbü Hülâsatül-hâlise" adlı Arapça metni yayımlamıştır. Doğu Dilleri bölümü'nün St. Petersburg'a taşınmasının ardından Gotvald, St. Petersburg'a gitmek istememiş ve Kazan'da kalmıştır. 24 Ocak 1850 tarihinde de Kazan Üniversitesi Kütüphanesi'ne baş kütüphaneci olarak atanmıştır. Bu görevi 10 Mayıs 1897 tarihine kadar başarıyla icra etmiştir.¹⁹

Gotvald, 1855 yılına kadar İmparatorluk Kazan Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulunan Arapça el yazması eserleri bölümlerine göre (ilahiyat, felsefe, gramer, belâgat, sözlükler) tasnif ederek kataloglarını hazırlamış ve bu katalogları basılı yayın haline getirmiştir. Bu çalışmasını Kazan Üniversitesi'nin düzenli yayın organı olan *Uçenie Zapiski*'de "Kazan Üniversitesi Kütüphanesi'nde Muhafaza Edilen Arapça El Yazması Eserlerin Açıklamalı Listesi" (Opisanie arabskih rukopisey, hranyaşçihhsya v biblioteke Kazanskogo universiteta) başlığıyla 1854-1855 yıllarında yayımlamıştır.²⁰

Kazan Üniversitesi'nde 1855 yılında Doğu Dilleri Kürsüsü'nün kapatılmasıyla alan çalışmalarının ana merkezi St. Petersburg Üniversitesi olmuş, böylelikle Gotvald'ın kütüphanecilik ve hocalık faaliyetleri de son bulmuştur. Doğu Dilleri Kürsüsü'nün St. Petersburg'a taşınmasının ardından Kazan Üniversitesi'nde Doğu bilimi çalışmalarının ilk dönemi bitmiş ve Doğu dillerinin öğretimine bir süreliğine ara verilmiştir. Bu kararın ardından kürsünün bütün öğretmenleri ve öğrencileri St. Petersburg Üniversitesi'ne gönderilmişlerdir. Aynı zamanda Kazan Üniversitesi Kütüphanesi'ndeki bütün el yazma ve nadir eserler ile Doğu bölümündeki nümizmatik odası da St. Petersburg Üniversitesi'ne nakledilmiştir.²¹ 22 Ağustos 1855 tarihinde gerçekleştirilen bu taşınma sürecinin başında bizzat Gotvald bulunmuştur.²² İlim adamı 1855 yılında Rus vatandaşlığına kabul edilmiştir.²³

Gotvald, 26 Ocak 1857-6 Mayıs 1884 tarihleri arasında Kazan Üniversitesi Basımevi'nin müdürlüğünü yapmıştır. 11 Kasım 1859-7 Ocak 1862 tarihleri arasında ise Kazan Üniversitesi'nde yarı zamanlı İngiliz Dili ve Edebiyatı derslerini okutmuştur. Doğu dilleri alanındaki derin bilgisi sebebiyle 25 Temmuz 1855 tarihinde Arapça, Farsça ve Tatarca yazılan metinleri incelemek amacıyla Kazan Sansür Heyeti'ne memur olarak atanmıştır.²⁴ Rus Doğu bilimci ve Türkolog Nikolay Fedoroviç Katanov ilim adamının sansür heyetindeki çalışmalarını şu satırlarda anlatmıştır:

"Gotvald, sansür memuru olarak görev yaptığı ve üniversite basımevinin başında bulunduğu dönemde yazarların ve yayıncıların isteği üzerine tek bir Arapça ya da Farsça

¹⁹ Katanov, *İmperatorskogo Kazanskogo Universiteta*, IV.

²⁰ Ayrıntılı bilgi için bk. İ. F. Gotvald, "Opisanie arabskih rukopisey, hranyaşçihhsya v biblioteke Kazanskogo universiteta (Otdel bogosloviya)", *Uçenie Zapiski*, Kn. II (Kazan: Tip. İmp. Kazan. Univ., 1854), 43-171; İ. F. Gotvald, "Opisanie arabskih rukopisey, hranyaşçihhsya v biblioteke Kazanskogo universiteta (Filosofskie nauki)", *Uçenie Zapiski*, Kn. IV (Kazan: Tip. İmp. Kazan. Univ., 1854), 1-68; İ. F. Gotvald, "Opisanie arabskih rukopisey, hranyaşçihhsya v biblioteke Kazanskogo universiteta (Grammatika, ritorika i leksikografiya)", *Uçenie Zapiski*, Kn. IV (Kazan: Tip. İmp. Kazan. Univ., 1855), 1-118.

²¹ Mirkasım Usmanov, *Kazan Şarkiyatçılığının Kaderi (XX. Yüzyıl)*, çev. İlyas Kemaloğlu & Janyl Myrza Bapaeva, (İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2013), 22.

²² Şçelivanova & Ermolaeva, "Polveka vo glave biblioteki Kazanskogo Universiteta," 203.

²³ Şçelivanova & Ermolaeva, "Polveka vo glave biblioteki Kazanskogo Universiteta," 204.

²⁴ *Nemetskie Uçenie-Professora Kazanskogo Universiteta*, Avtorı-sostaviteli: V. G. Dits, A. V. Garzavina, İ. A. Novitskaya (Kazan: Nemetskiy Dom Respubliki Tatarstan, 2004), 34.

kitap, imlâ ve tarihî düzeltme olmadan basılmamıştır. Gotvald'ın yaptığı düzeltmeleri ve eklemeleri içeren pek çok el yazması eseri üniversite arşivinde ve kütüphanesinde görmek mümkündür. Eski ve yeni Doğu ile ilgili el yazma eserleri istinsah etme ve okuma deneyimine sahip olan ve aynı zamanda sansür memuru olarak çalışan ve basımevinin müdürlüğünü yapan Gotvald, Doğu bilimi ile ilgili olan dönemin tüm haberlerini yakından takip etmiş ve bunlarla ilgili dergilerde akademik yazılar kaleme almıştır. Yayımlanmamış çeşitli el yazması metinler üzerinde çalışmış, başka ülkelerdeki el yazması eserleri satın almış ve bu eserlerden büyük ve değerli bir koleksiyon oluşturarak 1895 yılında Kazan Üniversitesi'ne bağışlamıştır.²⁵

Gotvald, tarih, hukuk, filoloji ve arkeoloji alanındaki çalışmaları sebebiyle farklı ilim cemiyetlerine üye olarak kabul edilmiştir. 12 Mayıs 1862 tarihinde Philadelphia'daki Pensilvanya Tarih Cemiyeti'ne üye; 1870 yılında St. Petersburg'daki İmparatorluk Bilimler Akademisi'ne muhabir üye ve 24 Şubat 1887 tarihinde ise İmparatorluk Rus Arkeoloji Cemiyeti'ne daimî üye olarak seçilmiştir. Kazan Arkeoloji, Tarih ve Etnografya Cemiyeti'nin de kurucu üyesidir. Arkeoloji, Tarih ve Etnografya Cemiyeti'nin oturumlarına başkanlık yaparak Doğu'ya ait sikke ve el yazma eserlerin tarihlendirilmesi ve okunması konusunda da cemiyetin diğer üyelerine daima yardımcı olmuştur. Gotvald, 1851 yılında Rus Doğu bilimci Nikolay Yegoroviç Tornau'nun "*hadis ve sünneti konu edinen ilk eser*"²⁶ "Müslüman Hukuk Kaynaklarının Açıklaması" (İzlojeniye naçal musulmanskogo zakonovedeniya, St. Petersburg 1850) adlı eseri üzerine yaptığı inceleme ile Demidov ödülüne layık görülmüştür. Rus Doğu bilimci, Tarihçi ve İmparatorluk Bilimler Akademisi üyesi D. A. Hvolson'un 10. yüzyılda yaşamış Arap yazar Abu-Ali Ahmed Ben Omar Ibn-Dasta'nın "Hazarlar, Burtalar, Bolgarlar, Madyarlar, Slavlar ve Ruslar Hakkındaki Haberleri" (İzvestiya o hozarah, burtasah, bolgarah, madyarah, slavyanah i russah, St. Petersburg 1869) adlı çalışması üzerine yapmış olduğu inceleme sebebiyle 25 Eylül 1870 tarihinde 13. Uvarov ödülüne layık görülmüş ve altın madalya ile ödüllendirilmiştir. Rus Doğu bilimci ve tarihçi A. Ya. Garkavi'nin "Müslüman Yazarların MS VII. Yüzyılın Ortalarından X. Yüzyılın Sonuna Kadar Slavlar ve Ruslar Hakkındaki Hikâyeleri" (Skazaniye musulmanskih pisateley o slavyanah i russkih, s polovinu VII do kontsa X. Veka, St. Petersburg 1870) adlı eseri için ise bir para ödülü almıştır. Bu üç eserin analizi, Gotvald'ın sadece Arap diline değil, aynı zamanda Müslüman Doğu'nun tarihi ve hukuku hakkında derin bilgisi olduğunu bir kez daha kanıtlamıştır.²⁷

Gotvald, 11 ve 12. yüzyıllarda İmam Şeyh Ebü'l-Kasım El-Muhakkik tarafından hazırlanan ve İmparatorluk Kazan Üniversitesi eski Profesörü A. K. Kazem-Bek tarafından "Şii İnanıcındaki Müslümanların Kanunları" (Zakon musulman şiiitskogo veroispovedeniya, St. Petersburg 1862) başlığıyla basılan kapsamlı bir İslam yasası üzerinde çalışması için 1871 yılında St. Petersburg'a çağrılmıştır. Kazan Üniversitesi'nde yaklaşık yarım asır görev yaptıktan sonra, 31 Aralık 1876 tarihinde üniversite komisyonu tarafından Gotvald'a aslî danışman statüsü verilmiştir. Bir Doğu bilimci olarak Gotvald, 1876'da St. Petersburg'da, 1881'de Berlin'de, 1883'de Leiden'de, 1889'da Stockholm'de

²⁵ Katanov, *İmperatorskogo Kazanskogo Universiteta*, V-VI.

²⁶ Sultanbeg Aliyev, "Rus Oryantalistlerin Hadis ve Sünnet ile İlgili Görüşleri," *ERUIFD* 20/1 (2015): 57-75.

²⁷ Katanov, *İmperatorskogo Kazanskogo Universiteta*, VI-VII.

gerçekleştirilen Doğu bilimi kongrelerinde İmparatorluk Kazan Üniversitesi'ni temsil etmiştir. Gotvald'a 1886 yılında ikinci kez Wrocław Üniversitesi'nden fahri Felsefe Doktoru diploması gönderilmiştir. Diplomanın ikinci kez gönderilmesinin sebebi, Wrocław Üniversitesi'nde bu unvanı ilk kez aldığı günden itibaren yarım yüzyıl yaşamış olan ilim adamlarına ikinci kez diploma verme geleneğinin olmasıdır.²⁸

Gotvald, ilerlemiş yaşına rağmen, hayatının son günlerine kadar ilmî çalışmalarına devam etmiştir. 1878 yılında Hoca Ahmed Yesevi'nin "Dîvân-ı Hikmet" adlı eserinin birinci, 1887'de ikinci, 1893'te üçüncü ve 1896 yılında ise dördüncü baskısını Rusça olarak yayımlamıştır. N. F. Katanov'a göre, bu neşirlerin hepsi hacim olarak birbirinden farklılık arz etmekle birlikte, neşirlerin en mükemmeli 1896 yılında yayımlanan dördüncü baskısıdır.²⁹

Gotvald döneminde Kazan Üniversitesi Kütüphanesi'nin yeni ek binasının inşasına başlanmıştır.³⁰ Gotvald 31 Aralık 1888 tarihli üniversite yönetimine yaptığı açıklamada kütüphanede çok fazla eser bulunduğunu ve bu eserlerin iyi bir şekilde muhafaza edilmesi için yeterli yer olmadığını belirtmiştir. Uzun bir incelemeden sonra Ocak 1891 tarihli III. Aleksandr'ın izni ile üniversite için yeni bir binanın inşasına başlanmıştır. 1894 yılında tamamlanan yeni kütüphane binası içten bir geçitle ana kütüphane binasına bağlanmıştır. Bu bina günümüzde de kütüphane binası olarak kullanılmaktadır.³¹

Katanov'un belirttiği üzere, Gotvald, Kazan'da yaşadığı süre boyunca kendisine danışan herkese seve seve yardım etmiştir. Kimine taş, metal aynalar, sikkeler üzerindeki Arapça, Farsça ve Türkçe yazıları okumasına, kimine ise Doğu'nun tarihi ve hukuku hakkında incelemeler yapmasına yardımcı olmuştur. Gotvald, Volga'daki eski Bulgar Krallığı bölgesinde bulunan taşların üzerindeki yazıları okuyarak, Bulgarlara ait eski eserlerin (sikkeler, yazıtlar) çoğunun Volga Bölgesinin tarihinde Moğol döneminden kalma eserler olarak kabul edilmesi gerektiğini dile getirmiştir. Gotvald'ın yardımları sadece Kazan ile sınırlı kalmamış, sınırların çok ötesine de geçmiştir. Öyle ki, Doğu bilimci V. V. Velyaminov-Zernov, Çağatayca yazar farklı şairlerin şiirlerinden alıntılarını kendi Çağatayca-Türkçe sözlüğü için kontrol ederken "Mîr Haydar" ismiyle karşılaşmış, fakat bu ismin kim olduğunu hiçbir yerde bulamamıştır. Bunu öğrendikten sonra Gotvald, Orta Asya'daki Müslüman ilim adamlarıyla görüşmüştür. Kısa bir süre sonra da bu eserin "Mahzenü'l Esrar" (Sırlar Mahzeni) isimli eser olduğunu ortaya çıkarmış ve bu eseri 1858 yılında Kazan'da Çağatayca olarak yayımlamıştır. Böylece, bu eserin 11. yüzyılda yaşayan Mîr Haydar Harezmi'den başkasına ait olmadığını kanıtlamıştır. 1861 yılında Kur'ân'ı ve eski Arap edebiyatını incelemek isteyenler için bir Arapça-Rusça sözlük (Opıt arabsko-russkogo slovarya na koran) kaleme almış ve bu çalışmasını parçalar halinde 1861 yılında

²⁸ Katanov, *İmperatorskogo Kazanskogo Universiteta*, VII.

²⁹ Katanov, *İmperatorskogo Kazanskogo Universiteta*, VIII.

³⁰ A. Kostin & T. Kostina, "İnostrannie professora Kazanskogo universiteta 1830-1850-x gg.," *Gasırlar avazı-eho vekov* 3/4 (2014), 112.

³¹ Şçelivanova & Ermolaeva, "Polveka vo glave biblioteki Kazanskogo Universiteta," 207.

*Uçenie Zapiski'*de³² yayımlamıştır.³³

Gotvald, 1894 yılında kütüphanesini bağışlama kararı almış ve bu kararını üniversite komisyonuna şu satırlarla bildirmiştir: “Uzun yıllar boyunca süren çalışmalarım sonucunda Doğu (Türkiye, İran ve Çin) ile ilgili Müslüman yayınlarından oluşan Doğu el yazmaları koleksiyonunu derleme fırsatım oldu. Üniversite Komisyonu’ndan üniversite adına yapacağım bu bağışı kabul etmesini rica etmekteyim.”³⁴ İmparatorluk Kazan Üniversitesi Tarih ve Filoloji Fakültesi’nin 26 Mayıs 1895 tarihli Komisyon toplantısında alınan karar üzerine, Rus Doğu bilimi ve Türkolojisi alanındaki çalışmalarını, kütüphanesini üniversiteye bağışlaması ve Kazan Üniversitesi’nde yaklaşık yarım asırlık hizmetinden ötürü ilim adamı oy birliği ile onur üyeliğine seçilmiştir. Onur üyesi olarak iki yıl daha üniversitede kütüphanecilik yapmıştır.

Gotvald, rahatsızlığı sebebiyle 10 Mayıs 1897 tarihinde emekliye ayrılmıştır. Çok geçmeden 7 Ağustos 1897 tarihinde vefat etmiş ve Kazan Arsk Mezarlığı’na defnedilmiştir.³⁵ İlim adamının vefatından sonra büyük kızı İ. İ. Krellenberg babasının vasiyeti üzerine Gotvald’ın şahsi kütüphanesinin geri kalanını da Kazan Üniversitesi Kütüphanesi’ne bağışlamıştır. Dönemin kütüphanecisi L. A. Berg ve yardımcısı N. K. Yevlampiev’in yardımlarıyla Katanov, Gotvald’ın kütüphanesindeki bütün el yazması ve basılı eserlerin bir kataloğunu (iki yüz kırk sayfa) hazırlamıştır.³⁶ Bu kataloğu ilim adamının biyografisi ile birlikte 1900 yılında kitap olarak yayımlamıştır. Katalogda alfabetik sıra ile Rusça, Tatarca, Çağatayca sözlükler, bibliyografik fihristler, atlaslar, edebi eserler, metodoloji, dua, ders ve tıp kitapları, kanunlar, resmî belgeler, ders programları, antlaşma metinleri, eski Türkçe dergiler, farklı cemiyetlerin oturum raporları ve Gotvald’ın kaleme aldığı eserler sıralanmıştır.³⁷ Gotvald’ın anısına Kazan Üniversitesi Komisyonu tarafından 11 Aralık 1897 tarihli 32275 numaralı kararı ile Gotvald’ın büyük bir portresi kütüphane binasına asılmıştır. Bu portre günümüzde N. İ. Lobaçevskiy Bilim Kütüphanesi El Yazmaları ve Nadir Eserler Bölümü’nde asılı durmaktadır.³⁸

Sonuç

Arap-Fars dilleri ve İslâm hukuku alanında uzman bir Doğu bilimci olan İosif Fedoroviç Gotvald yarım asır süren kütüphanecilik görevi süresince hem St. Petersburg’da bulunan İmparatorluk Halk Kütüphanesi’nde hem de Kazan Üniversitesi Kütüphanesi’nde bulunan Doğu ile ilgili el yazması ve nadir eserlerin sınıflandırılması, farklı eser koleksiyonlarının sevk ve idaresi, eserlerin konularına göre tasnif edilerek

³² Ayrıntılı bilgi için bk. İ. F. Gotvald, “Opit arabsko-russkogo slovarya na koran sem moallakat i stihotvoreniya İmrulkeysa”, *Uçenie Zapiski*, Kn. II (Kazan: Tipografiya Universiteta, 1861), 114-139; İ. F. Gotvald, “Opit arabsko-russkogo slovarya na koran sem moallakat i stihotvoreniya İmrulkeysa”, *Uçenie Zapiski*, Kn. III (Kazan: Tipografiya Universiteta, 1861), 60-176; İ. F. Gotvald, “Opit arabsko-russkogo slovarya na koran sem moallakat i stihotvoreniya İmrulkeysa”, *Uçenie Zapiski*, Kn. IV (Kazan: Tipografiya Universiteta, 1861), 1-144.

³³ Katanov, *İmperatorskogo Kazanskogo Universiteta*, VIII-IX.

³⁴ Şçelivanova & Ermolaeva, “Polveka vo glave biblioteki Kazanskogo Universiteta,” 205.

³⁵ Katanov, *İmperatorskogo Kazanskogo Universiteta*, IX.

³⁶ Katanov, *İmperatorskogo Kazanskogo Universiteta*, X-XI.

³⁷ Ayrıntılı bilgi için bk. Katanov, *İmperatorskogo Kazanskogo Universiteta*, 1-240.

³⁸ Katanov, *İmperatorskogo Kazanskogo Universiteta*, I; Şçelivanova & Ermolaeva, “Polveka vo glave biblioteki Kazanskogo Universiteta,” 209.

kataloğa geçirilmesi, bibliyografya ve periyodiklerin hazırlanması gibi önemli kütüphanecilik faaliyetleri ile uğraşmıştır. Onun yönetimi döneminde adı geçen kütüphanelerin el yazması ve basılı eser koleksiyonlarında daimi ve düzenli bir artış meydana gelmiştir. İçerisinde iki bini aşkın eserin bulunduğu ilim adamının şahsi kütüphanesinin Katanov tarafından hazırlanan kataloğunun içeriğine bakıldığında ise 20. yüzyılın başında Kazan Üniversitesi Kütüphanesi'nde farklı yazarlara ait çeşitli dillerde (Arapça, Farsça, Rusça, Çağatayca, Kırgızca, Tatarca, Türkçe) kaleme alınmış sözlükler, bibliyografyalar, metodoloji, dua ve ders kitapları, farklı dönemlere ait eski Türkçe yayınlar, kanun kitapları, hukuk metinleri ve farklı ilim cemiyetlerinin oturum raporlarının bulunduğu görülmüştür. Bu katalog çalışması, 19. yüzyılın ikinci yarısında Kazan şehrinin ve Kazan Üniversitesi Kütüphanesi'nin Rusya'nın Doğu bilimi ve Türkolojisi alanında en büyük araştırma ve ilim merkezlerinden biri haline gelmesinde Gotvald'ın çok büyük katkısının ve ilim adamının bu alanda uzman bir bibliyograf olduğunun ispatıdır.

Beyanname:

- 1. Etik Kurul İzni:** Etik Kurul İzni gerekmemektedir.
- 2. Katkı Oranı Beyanı:** Yazar, makaleye başkasının katkıda bulunmadığını beyan etmektedir.
- 3. Çıkar Çatışması Beyanı:** Yazar, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmektedir.

Declarations:

- 1. Ethics approval:** Not applicable.
- 2. Author contribution:** The author declares no one has contributed to the article.
- 3. Competing interests:** The author declares no competing interests.

KAYNAKÇA

Adilbayev, Alau. "Rus Oryantalizminin Oluşumunda Kazan Ekolü'nün Rolü." *Dini Araştırmalar* 4 (2002): 109-123.

Aliyev, Sultanbeg. "Rus Oryantalistlerin Hadis ve Sünnet ile İlgili Görüşleri." *ERUIFD* 20/1 (2015): 57-75.

Aristov, V. V. & N. V. Yermolayeva. *İstoriya Nauçnoy Biblioteki im. N. İ. Lobaçevskogo (1804-1850)*. Kazan: İzd. Kazanskogo Universiteta, 1985.

Biobibliografiçeskiy Slovar Oteçestvennih Tyurkologov. Dooktyabrskiy Period. Pod redaktsiey i s vvedeniem A. N. Kononova, Moskva: Glavnaya Redaktsiya Vostoçnoy Literaturi "Nauka", 1974.

Gotvald, İ. F. "Opisanie arabskih rukopisey, hranyaşçihsysya v biblioteke Kazanskogo universiteta (Otdel bogosloviya)." *Uçenie Zapiski*. Kn. II: 43-171. Kazan: Tip. İmp. Kazan. Univ., 1854.

_____. "Opisanie arabskih rukopisey, hranyaşçihsysya v biblioteke Kazanskogo universiteta (Filosofskie nauki)." *Uçenie Zapiski*. Kn. IV: 1-68. Kazan: Tip. İmp. Kazan. Univ., 1854.

_____. "Opisanie arabskih rukopisey, hranyaşçihsysya v biblioteke Kazanskogo universiteta (Grammatika, ritorika i leksikografiya)." *Uçenie Zapiski*. Kn. IV: 1-118. Kazan: Tip. İmp.

- Kazan. Univ., 1855.
- _____ "Opit arabsko-russkogo slovarya na koran sem moallakat i stihotvoreniya İmrulkeysa." *Uçenie Zapiski*. Kn. II: 114-139. Kazan: Tipografiya Universiteta, 1861.
- _____ "Opit arabsko-russkogo slovarya na koran sem moallakat i stihotvoreniya İmrulkeysa." *Uçenie Zapiski*. Kn. III: 60-176. Kazan: Tipografiya Universiteta, 1861.
- _____ "Opit arabsko-russkogo slovarya na koran sem moallakat i stihotvoreniya İmrulkeysa." *Uçenie Zapiski*. Kn. IV: 1-144. Kazan: Tipografiya Universiteta, 1861.
- Katanov, N. F. *İmperatorskogo Kazanskogo Universiteta Poçetny Çlen, Professor i Bibliotekar İosif Feodoroviç Gotvald*. Kazan: Tipo-lit. İmp. Univ., 1900.
- Kanlıdere, Ahmet. "Mirza Kâzım Bey". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C. 30: 162-164. Ankara: TDV Yayınları, 2020.
- Kostin, A. & T. Kostina. "İnostrannie professora Kazanskogo universiteta 1830-1850-x gg." *Gasrlar avazı-eho vekov 3/4* (2014): 108-117.
- Nemetskie Uçenie-Professora Kazanskogo Universiteta*. Avtorı-sostaviteli: V. G. Dits, A. V. Garzavina, İ. A. Novitskaya. Kazan: Nemetskiy Dom Respubliki Tatarstan, 2004.
- Özaydın, Abdülkerim. "Hamza el-İsfahâni". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C. 15: 513-514. Ankara: TDV Yayınları, 1997.
- Sidorova, M. M. "O «Russizme» Derjavina: Reç professora Kazanskogo universiteta K. K. Foygta pri otkritii pamyatnika G. R. Derjavinu 23 anrely 1847 goda." *Filologiya i Kultura Philology and Culture* 1/39 (2015): 238-242.
- Şçelıvanova, J. & N. Ermolaeva. "Polveka vo glave biblioteki Kazanskogo Universiteta (K 195-letiyu so dnya rojdeniya İ. F. Gotvalda)." *Gasrlar avazı-eho vekov 2* (2008): 202-209.
- Valeev, R. M. "Kazanskıe vostokovedı İ. F. Gotvald i N. F. Katanov: sudbı i deyabiya." *İntelligentsiya Tatarstana v period reform i revolyutsiy pervoy treti XX veka. Materialı respublikanskoy nauçnoy konferentsii: posvyaşçennoy 100-letiyu G. Şarafa, 3-4 dekabrya 1996 g. sost. i obşçaya red. R. K. Valeeva, S. İ. İonenko, G. P. Myagkova*. Kazan: Novoe Znanie, 1997: 119-122.
- _____ "İ. Halfin i H. D. Fren: Epistolyarnoe nasledie Tatarskogo uçenogo i prosvetitelya." *Kazanskoe Vostokovedenie v Arhivnih Materialah Biografiya i Nasledie (XIX-naç. XX vv.)*. red. R. M. Valeev, D. Ye. Martinov, Kazanskiy Gosudarstvenniy Universitet, Kazan, 2010: 1-10.
- Usmanov, Mirkasım. *Kazan Şarkiyatçılığının Kaderi (XX. Yüzyıl)*. Çev. İlyas Kemaloğlu & Janyl Myrza Bapaeva. İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2013.
- Zagoskin, İ. P. *Biobibliografiçeskiy Slovar Professorov i Prepodavateley İmperatorskogo Kazanskogo Universiteta (1804-1904): v Dvuh Çastyah*. Kazan: Tipo-lit. İmp. Univ., 1904.

EKLER

EK 1: İmparatorluk Kazan Üniversitesi Kütüphanecisi İ. F. Gotvald. *Katanov, İmperatorskogo Kazanskogo Universiteta Početny Çlen, Professor i Bibliotekar İosif Fedoroviç Gotvald, I.*

